

© Noordhoff Uitgevers bv

Klassen- management

Miriam Klamer-Hoogma

Eerste druk

Noordhoff Uitgevers Groningen | Houten

Ontwerp omslag: G2K Gesigners, Groningen/Amsterdam
Omslagillustratie: iStockphoto

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich aanbevolen.

0 / 12

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

© 2012 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN 978-90-01-80933-1
NUR 841

Woord vooraf

Dit is een boek over klassenmanagement, maar als je dieper leest gaat het over meer dan klassenmanagement alleen. Het gaat ook over wat voor soort leraar je wilt worden en op wat voor manier je tegen kinderen aankijkt.

Ik wilde niet het 'zoveelste boek over klassenmanagement' schrijven. In plaats daarvan had ik mijzelf het ijdele doel gesteld in dit boek een taal te hanteren die behoort tot het nieuwe onderwijsparadigma. Het is aan de lezer te bepalen of mijn opzet is geslaagd. Deze nieuwe kijk op onderwijs gaat in mijn optiek uit van de nieuwste inzichten op neuropsychologisch gebied, omvat het 'nieuwe leren' en legt de nadruk op de lerende zelf. In deze nieuwe benadering worden kinderen aangesproken vanuit hun behoeften en talenten in plaats van vanuit deficiënties. Er wordt niet uitgegaan van leerkrachtgestuurd onderwijs met het curriculum als doel en het kind als object, maar van leerlinggestuurd onderwijs, waarbij de kinderen eigenaar zijn van hun eigen leerproces. Dit alles speelt zich af in een rijke leeromgeving, waarin de inhoud niet allemaal van tevoren zijn vastgesteld, maar waar het leven met zijn opmerkelijkheden en momentane gebeurtenissen doorheen mag stromen.

Dit boek is geschreven vanuit een eclectische benadering van onderwijs. Mijn collega's uit het veld zullen invloeden herkennen uit het montessorionderwijs, de humanistische psychologie, de ecologische pedagogiek, het sociaal constructivisme, de cultuur-historische school en het connectivisme. Studenten wil ik niet één visie of mijn visie opleggen, maar wel wil ik hen een benadering van kinderen vanuit de positieve psychologie bijbrengen. Alles begint immers met (vanuit bewondering) kijken en (actief) luisteren naar kinderen en jouw (weloverwogen) reactie daarop als (toekomstige) leraar.

Ik wil hierbij ten eerste mijn thuisfront bedanken voor de tijd die zij mij hebben gegund om dit boek te schrijven: mijn man Joep en mijn kinderen Eline, Sterre en Wouter. Ook mijn ouders Rinus en Marijke dank ik voor de vele oppasuren. Als tweede wil ik mijn meelezers bedanken: mijn collega Wim Scherpenisse voor zijn goede feedback en inspirerende gesprekken. Tamar Tas bedank ik voor haar constructieve bijdragen en positieve e-mails. Mijn uitgever, Bert, bedank ik voor het geduld en vertrouwen. Mijn studenten aan de Pabo, Hogeschool van Amsterdam wil ik bedanken omdat zij mij hebben geïnspireerd bij het schrijven van dit boek. Als laatste bedank ik de kinderen en het team van Montessorischool Landsmeer en de 9e Montessorischool uit Amsterdam. De eerste vanwege het mooie beeldmateriaal dat op hun school geschoten mocht worden. De tweede, omdat mijn onderwijs-carrière als leraar daar begon en ikzelf me daar de vaardigheden om een

goede klassenmanager te worden eigen heb gemaakt te midden van
fantastische kinderen.

Veel plezier in je klas!

Beets, november 2011
Miriam Klamer-Hoogma

Studiewijzer

Dit boek is bedoeld als studieboek voor studenten aan de pabo vanaf het eerste studiejaar en voor leraren die hun klassenmanagementvaardigheden willen vergroten.

In het boek vind je een aantal onderdelen die je helpen bij het bestuderen van de stof. Zo begint ieder hoofdstuk met een openingscasus die meteen een koppeling geeft met de dagelijkse onderwijspraktijk. Belangrijke begrippen uit de stof staan in de kantlijn weergegeven; zo is ook meteen herkenbaar waar de begrippen uitgelegd worden. Verder staan er vragen en opdrachten tussen de teksten. Deze helpen je om over de stof na te denken, erop te reflecteren en er actief mee aan de slag te gaan. Ieder hoofdstuk sluit af met een korte samenvatting, zodat je de kernelementen nog eens rustig kunt nalezen. Verder wordt het boek online ondersteund via de website **www.klassenmanagement.noordhoff.nl**, met daarop onder andere aanvullende informatie en weblinks.

Doelen die je met het bestuderen van dit boek kunt bereiken zijn de volgende:

- Je ontwikkelt een visie ten aanzien van goed onderwijs.
- Je kent de brede definitie van klassenmanagement.
- Je kent de aandachtspunten die behoren bij een goede klassenmanager en kunt deze toepassen in je klas.
- Je kent het activerende directe-instructiemodel, het BHV-model, het OGO-model, en het GIP-model en je kunt ernaar handelen in je klas.
- Je kunt een effectieve les voorbereiden waarin zelfstandig werken en coöperatief leren geïntegreerd zijn.
- Je kent de theorie over groepsdynamica en kunt de diverse strategieën toepassen om een positieve groep te creëren.
- Je weet wat situationeel leiderschap is en bent in staat om op dit gebied op je eigen leraarsgedrag te reflecteren en kennis hiervan toe te passen in diverse lessen.
- Je kent de termen pedagogisch en didactisch vakmanschap en bent in staat daarnaar te handelen.
- Je kunt kinderen feedback geven op hun leer- en/of werkhouding of hun gedrag en weet wat een responsieve en sensitieve houding betekent.
- Je kent diverse vormen van differentiatie. Je weet wat onder niveaudifferentiatie wordt verstaan en je kunt een groepsplan samenstellen, waarbij je aan vier leerlijnen recht doet.
- Je ontwikkelt je verder in pedagogisch-didactische en communicatieve vaardigheden, in reflecterend vermogen en in professioneel handelen.
- Je ontwikkelt je visie op adaptief onderwijs en klassenmanagement.

Inhoud

- Woord vooraf
Studiewijzer
- 1 Klassenmanagement: voorwaarde voor goed onderwijs 11**
- 1.1 Klassenmanagement: een definitie 12
1.2 Inzichten uit recent wetenschappelijk onderzoek 13
1.3 Benaderingen van klassenmanagement 15
1.4 Klassenmanagement en onderwijsvisies 16
1.5 Klassenmanagementstrategieën 20
1.6 Klassenmanagement en passend onderwijs 21
1.7 Klassenmanagement, een schoolbreed gedragen visie 21
[Samenvatting 24](#)
- 2 Pedagogisch klimaat en pedagogisch handelen 27**
- 2.1 Pedagogisch klimaat 28
2.2 Basisbehoeften van het kind 31
2.3 Pedagogisch vakmanschap 34
2.4 Positieve werksfeer 43
[Samenvatting 47](#)
- 3 Klassenmanagement toepassen 49**
- 3.1 Zelfsturende rijke leeromgeving 50
3.2 Regels, afspraken en routines 56
3.3 Didactisch vakmanschap 61
3.4 Planning en timemanagement 64
- 3.5 Harmonie en rust in de klas 67
[Samenvatting 72](#)
- 4 Groepsdynamiek en leidinggeven 75**
- 4.1 Groepsdynamiek 76
4.2 Groepsvorming 79
4.3 Groepsrollen 86
4.4 Leidinggeven en communiceren 88
4.5 Observatie-instrumenten, groepsdynamiek en leidinggeven 96
[Samenvatting 97](#)
- 5 Zelfstandig werken en effectief lesgeven 99**
- 5.1 Zelfstandig werken 100
5.2 Organisatie van het zelfstandig werken 101
5.3 Vormen van zelfstandig werken 112
5.4 Samenwerken en coöperatief leren 114
5.5 Een effectieve les 115
[Samenvatting 123](#)
- 6 Adaptief onderwijs en klassenmanagement 125**
- 6.1 Politieke en maatschappelijke ontwikkelingen 126
6.2 Adaptief onderwijs 129
6.3 Kinderen verschillen van elkaar 130
6.4 Sociale behoeften van kinderen 130
6.5 Omgaan met verschillende behoeften 135

- 6.6 Adaptief onderwijs toepassen [139](#)
- 6.7 Handelingsgericht werken [142](#)
- 6.8 Groepsoverzicht, groepsplan,
groepsbeeld [144](#)
- 6.9 Omgang met kinderen met speciale
behoeften [153](#)
- 6.10 De ideale leraar [160](#)
[Samenvatting 162](#)

Literatuur [164](#)

Illustratieverantwoording [168](#)

Register [169](#)

Over de auteur [173](#)

1

1

Klassenmanagement: voorwaarde voor goed onderwijs

In dit hoofdstuk worden de volgende vragen beantwoord:

- Wat is klassenmanagement?
- Welke inzichten heeft recent onderzoek opgeleverd met betrekking tot klassenmanagement?
- Welke benaderingen van klassenmanagement zijn er en welke ervan wordt in dit boek gehanteerd?
- Wat heeft klassenmanagement met onderwijsvisie te maken?
- Wat heeft klassenmanagement te maken met: pedagogisch-didactische afstemming, groepsdynamiek, leiderschapsstijlen, zelfstandig werken, effectief lesgeven en adaptief onderwijs?
- Welke functie neemt klassenmanagement in bij passend onderwijs?
- Waarom is een schoolbreed gedragen visie op klassenmanagement van belang?

Goed klassenmanagement leidt tot gelukkige leraren en gelukkige kinderen. Leraren die goede klassenmanagers zijn, staan met plezier voor de klas en slagen erin om een leeromgeving te managen en te faciliteren waarin kinderen zich optimaal kunnen ontwikkelen. Klassenmanagement is vanuit het oogpunt van dit boek voorwaardelijk voor het bereiken van *alle* onderwijsdoelen. We richten ons dus niet alleen op de organisatorische aspecten van klassenmanagement, maar ook op de pedagogische en didactische competenties die een goede klassenmanager moet bezitten. We noemen dat pedagogisch en didactisch vakmanschap.

Openingscasus

1

Valerie staat twee dagen voor groep 3-4. Het is haar eerste jaar als juf en ze vindt het erg leuk, maar ook best pittig om de verantwoordelijkheid te hebben over een klas van 28 kinderen. Haar duo, Nicolette, die de overige drie dagen de klas heeft, is een ervaren leraar. Ze staat al tien jaar voor de klas en heeft behoorlijk wat routine. Soms kijkt Valerie wel een beetje op tegen Nicolette. Bij haar loopt alles zo soepel, het lijkt wel of alles haar makkelijk afgaat. Hoe doet ze dat toch?

Valerie vindt vooral het aan het werk zetten van de kinderen nog lastig. Een goede werksfeer behouden is ook een aandachtspunt. Valerie start de ochtend altijd met het uitdelen van de nakijkbak, maar het overkomt haar nog wel eens dat kinderen hun werk niet hebben ingeleverd, of dat ze een schrift thuis

heeft laten liggen. Dit zorgt ervoor dat de kinderen wat onrustig worden. Valerie wil dan zo snel mogelijk beginnen met instructie geven aan het eerste groepje. Daarvoor heeft ze op aanraden van Nicolette een instructietafel voor in de klas geplaatst. Als ze bezig is met haar uitleg lukt het de andere kinderen nog niet om rustig zelfstandig te werken. Er zijn altijd wel kinderen die gaan lopen, dingen aan haar willen vragen of gewoon niet aan het werk gaan. Valerie moet dan regelmatig streng optreden, wat ze eigenlijk helemaal niet leuk vindt. En dan zijn er ook nog Jamal en Silke, die allebei graag de leiding nemen in de klas, wat leidt tot veel vervelende opmerkingen en stoer gedrag. Valerie weet eigenlijk niet goed hoe ze zo'n groepsproces nu in goede banen moet leiden.

1.1 Klassenmanagement: een definitie

Uit de openingscasus blijkt dat het voor Valerie, een startende leraar, nog niet meevalt om een klas effectief te begeleiden. Een kwart van de startende leraren verlaat binnen vijf jaar het onderwijs, zo heeft onderzoek aangetoond. Dat is erg zonde, want startende leraren zijn meestal enthousiast en vol met ideeën. Klassenmanagement en omgaan met lastig gedrag blijken de grootste struikelblokken te vormen. Uit dit boek zal blijken dat klassenmanagement en het creëren van rust en harmonie in de klas (wat problemen voorkomt) juist heel goed te leren valt!

Wat is klassenmanagement? Het begrip klassenmanagement moet in dit boek breder opgevat worden dan de Nederlandse taal toelaat. Het Engelse *classroom management* komt meer in de richting (Klarus & Wardekker, 2011), daar het ook het pedagogisch-didactisch handelen, omgaan met groepsdynamiek, communiceren en leidinggeven omvat.

In die bredere betekenis bedoelen we met klassenmanagement alle strategieën die leraren kunnen gebruiken om een productief en positief groepsklimaat te bevorderen. Samenvattend komt dit neer op: het scheppen van voorwaarden voor effectief onderwijs. Klassenmanagement omvat maatregelen die het effectief en efficiënt gebruik van lessen en lestijd bevorderen, waaronder maatregelen hoe je rust en harmonie in je klas kunt creëren. Leraren die goed zijn in klassenmanagement weten hoe ze effectief les moeten geven en welke strategieën belangrijk zijn om een positieve groep en een goede werksfeer in je klas te realiseren en ze kunnen op een adaptieve manier omgaan met verschillen tussen kinderen. Kinderen die les

krijgen van een goede klassenmanager (lees: een goede leraar) krijgen de mogelijkheid om actief te leren en zich sociaal-emotioneel goed te ontwikkelen.

Klassenmanagement is zowel instrument als voorwaarde voor het bereiken van onderwijsdoelen. Welke onderwijsdoelen je nastreeft hangt direct samen met je onderwijsvisie. De onderwijsvisie van een school heeft als zodanig direct invloed op de aard en inhoud van je klassenmanagementstrategieën. Strategieën die te maken hebben met: plannen, voorbereiden, organiseren, beslissen, begeleiden, controleren, evalueren, sturen en bijsturen. Met leidinggeven.

1

1.2 Inzichten uit recent wetenschappelijk onderzoek

Er is veel onderzoek gedaan naar de wijze waarop scholen en leraren de kwaliteit van hun onderwijs en de leerprestaties van leerlingen kunnen verbeteren. De Amerikaan Robert Marzano heeft deze kennis over 'wat werkt in het onderwijs' verder in kaart gebracht door meta-analyses te maken van onderzoek dat de afgelopen 35 jaar is uitgevoerd. Op basis van deze meta-analyses kwam hij tot elf factoren die de meeste invloed hebben op de prestaties van kinderen. Klassenmanagement (in 'enge' zin, niet in brede zin, zoals bedoeld in dit boek) is een van de factoren die een grote rol spelen. Voor meer informatie over dit onderzoek verwijzen we naar de publicatie *Wat werkt op school* (Marzano, 2009). De conclusie van zijn onderzoek is: de belangrijkste factor die van invloed is op het leren van leerlingen is de leraar!

In figuur 1.1 (p. 14) zie je een beknopte weergave van de elf factoren.

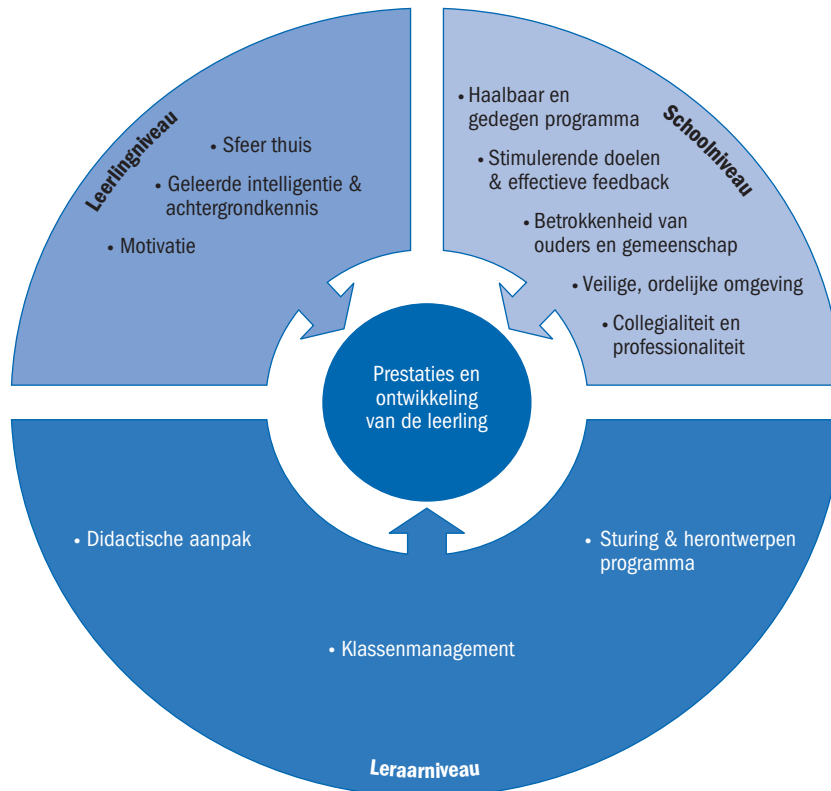
Uit figuur 1.1 (p. 14) blijkt dat je als leraar diverse rollen inneemt. Je bent tegelijkertijd: pedagoog, didacticus, organisator en klassenmanager op macro-, meso- en microniveau. Op macroniveau: gezien vanuit je rol als teamlid van de school waarvan je deel uit maakt (of nog verder: gezien vanuit de vormende en opvoedkundige taak van jou als leraar in de samenleving). Op mesoniveau: je rol in de klas, in je groep. Op microniveau: de les die je geeft (dit komt niet terug in figuur 1.1). Marzano (2010) bespreekt deze rollen ook en legt ze als volgt uit. De leraar is volgens hem:

- *Ontwerper van het curriculum*. Daarmee bedoelt hij dat je niet blind een lesmethode volgt, maar dat je de leerinhoud afstemt op de verschillen tussen kinderen (zowel als groep als individueel). Je gebruikt hierbij zowel pedagogische als didactische kennis.
- *Instructeur*. De leraar geeft gevarieerd en effectief instructie, afgestemd op het doel van de les en de behoeften van kinderen.
- *Klassenmanager*. De leraar plant en organiseert het onderwijs efficiënt en doelgericht.

Deze rollen staan niet los van elkaar, maar beïnvloeden elkaar, vormen een geheel. Echter, het goed uitoefenen van je rol als klassenmanager vormt het fundament van het uitoefenen van de andere twee rollen (zie ook Förrer & Schouten, 2009). Klassenmanagement vormt dan de basis voor effectieve instructie en ontwerp van het curriculum.

Macroniveau**Mesoniveau**
Microniveau

FIGUUR 1.1 Factoren die van invloed zijn op de prestaties en ontwikkeling van kinderen

TUSSENVRAAG 1.1

- Welke rol gaat je makkelijk af bij het lesgeven?
- Welke rol wil je nog beter ontwikkelen en waarom?

Effectief klassenmanagement richt zich volgens Marzano (2010) vervolgens op vier strategieën:

- regels en routines
- omgaan met ordeverstorend gedrag (noot: in dit boek wordt dit niet zo genoemd)
- een goede relatie tussen leraar en leerlingen
- de juiste mentale houding van de leraar

Daarbij wijst Marzano op het belang verantwoordelijkheid te stimuleren bij leerlingen, het belang van een goede start met je groep en de rol van schoolbreed klassenmanagement. Veel van de strategieën beschreven in dit boek zijn gebaseerd op de uitkomsten van zijn meta-analyses. Daarnaast is er onder andere gebruikgemaakt van recent onderzoek van Evertson en Weinstein, het Kohnstamm Instituut (Universiteit van Amsterdam), ITS Radboud Universiteit Nijmegen, Universiteit Utrecht en de Onderwijsraad.

1.3 Benaderingen van klassenmanagement

In de literatuur vind je diverse benaderingen van klassenmanagement die elkaar ook deels overlappen. In het *Handbook of Classroom Management* van Evertson en Weinstein (2006) worden diverse strategieën voor klassenmanagement beschreven waaraan zes benaderingen van klassenmanagement ten grondslag liggen. Klarus en Wardekker (2011) vatten deze als volgt samen:

- 1 gedragsgeoriënteerde benadering van klassenmanagement
- 2 op zelfsturing gerichte benadering van klassenmanagement
- 3 ecologische benadering van klassenmanagement
- 4 gespreksgeoriënteerde benadering van klassenmanagement
- 5 curriculumgeoriënteerde benadering van klassenmanagement
- 6 relationele benadering van klassenmanagement

In al deze benaderingen wordt klassenmanagement niet als een doel gezien, maar als een middel, een instrument. Het doel wat wordt nastreefd met het onderwijs dat wordt gegeven hangt af van de onderwijsvisie die een school heeft en de pedagogische kern van het onderwijs dat een school wil uitdragen. Hier volgt een korte toelichting op de diverse benaderingen van klassenmanagement (Klarus & Wardekker, 2011).

Ad 1 Gedragsgeoriënteerde benadering van klassenmanagement

De gedragsgeoriënteerde benadering gaat uit van behavioristische leerprincipes. Skinner en Bandura zijn hiervan de belangrijke vertegenwoordigers. Behavioristische leerprincipes zijn gebaseerd op de aanname dat leren ontstaat uit het belonen van gewenst gedrag en het bestraffen van ongewenst gedrag. Straffen gaat echter lijnrecht in op de basisbehoeften van kinderen en wordt als 'opvoedmiddel' in dit boek niet ondersteund. Daarbij komt dat bekrachtigen van gewenst gedrag aantoonbaar meer effect heeft. Gedragsverbeteringsprogramma's die gebruikt worden op bijvoorbeeld zmk-scholen (zeer moeilijk opvoedbare kinderen) zijn vaak gebaseerd op behavioristische principes.

Ad 2 Op zelfsturing gerichte benadering van klassenmanagement

De op zelfsturing gerichte benadering is ontstaan als reactie op de eenzijdige gedragsmatige aanpak van de behavioristen. Het is een humanistische, kindgerichte aanpak van klassenmanagement, die als doel heeft dat kinderen hun eigen gedrag en ontwikkeling adequaat kunnen sturen op basis van goed ontwikkelde waarden en normen. In deze benadering is de intrinsieke motivatie van kinderen belangrijk. Kinderen hebben van nature de wil om te leren, om zich te ontwikkelen en om sociaal gepast gedrag te vertonen. Het creëren van zelfverantwoordelijke, sociale en betrokken individuen is het doel. Namen die bij deze benadering horen zijn onder andere: Maria Montessori, Kees Boeke en Celestin Freinet.

Ad 3 Ecologische benadering van klassenmanagement

De ecologische benadering richt zich op het aanpassen van de omgeving aan het doel van je onderwijs. De klas als systeem, waarbij de klassenmanager allerlei processen bestudeert (zoals lesovergangen, groepsprocessen, de start van een les, hoe routines worden gevormd) en waarbij leraar en leerlingen gezamenlijk een set gewoontes, normen en waarden creëren. Orde houden, je op meer dingen tegelijk kunnen richten, vaart in de les houden,

kinderen erbij betrekken en een uitdagende en afwisselende les kunnen voorbereiden zijn onderwerpen bij deze benadering. Kounin (1970) en Veenman (2003) zou je aan de ecologische benadering kunnen verbinden.

Ad 4 Gespreksgeoriënteerde benadering van klassenmanagement

De gespreksgeoriënteerde benadering richt zich op het analyseren van gesprekken tussen de leraar en de leerlingen. Het bewust toepassen van communicatieve strategieën bij klassenmanagement komt voort uit deze zienswijze. Op het gebied van klassenmanagement zijn er veel overeenkomsten te vinden met de ecologische benadering. Er is echter meer aandacht voor het empathisch vermogen van de leraar, zoals dat naar voren komt in technieken als actief luisteren, taakafstemming en responsieve instructie (zie onder andere paragraaf 5.2).

Ad 5 Curriculumgeoriënteerde benadering van klassenmanagement

Het vertrekpunt van de curriculumgeoriënteerde benadering is dat didactisch en inhoudelijk goed onderwijs leidt tot een positief groepsklimaat. Door aantrekkelijk lesmateriaal te creëren willen de aanhangers van deze benadering kinderen motiveren tot leren. Klassenmanagement richt zich met name op didactiek en het motiveren van kinderen. Probleemgestuurd onderwijs, ontwikkeld door Klaassen (1995) en realistisch rekenonderwijs zijn gefundeerd op deze principes.

Ad 6 Relationele benadering van klassenmanagement

In een relationele benadering van klassenmanagement (Den Brok, Wubbels, Brekelmans & Van Tartwijk in Klarus en Wardekker 2011) worden situationele leiderschapstijlen (zie subparagraaf 4.4.2) gecombineerd met een systeembenadering van communicatie (onder andere Watzlawick, 1970). De leraar en zijn klas worden opgevat als een sociaal systeem waarbij er voortdurend interacties en beïnvloedingen op elkaar zijn. Dit systeem is volgens Den Brok e.a. relatief stabiel en uniek. Met stabiel wordt bedoeld dat door de feedback die over en weer gegeven wordt een zeker evenwicht in stand wordt gehouden (het wordt niet plotseling een 'wanordelijke chaos'). Met uniek wordt bedoeld: elk systeem is anders voor elke leraar-klascombinatie. In deze benadering wordt de focus gelegd op de relatie tussen de leraar en de leerlingen, door met behulp van een vragenlijst en een model dat hieruit voortkomt, percepties van leerlingen van hun leraar in kaart te brengen. Dit model wordt besproken in subparagraaf 4.4.2.

Eclectische benadering

In dit boek wordt een eclectische benadering van klassenmanagement gehanteerd. Dat wil zeggen, dat de strategieën die genoemd worden om een goede klassenmanager te worden te herleiden zijn tot met name vier van de hiervoor besproken benaderingen: de op zelfsturing gerichte benadering, de ecologische benadering, de gespreksgeoriënteerde benadering en de relationele benadering.

1.4 Klassenmanagement en onderwijsvisies

In deze paragraaf gaan we in op het feit dat jouw onderwijsvisie direct samenhangt met de wijze waarop jij je klassenmanagement vorm zal geven. We gaan eerst in op de verschillende onderwijsvisies zoals die te vinden zijn in onderwijstradities. Vervolgens behandelen we schooltypen en de bijbehorende onderwijsvisies.

1.4.1 Onderwijsvisies en onderwijstradities

Er bestaan op de basisscholen in Nederland grote verschillen in onderwijsvisies. We plaatsen deze onderwijsvisies eerst in vier onderwijstradities: volgens het behaviorisme (lineair vormgegeven), volgens het sociaal constructivisme (concentrisch vormgegeven), de groepsgerichte onderwijstraditie en de individugerichte onderwijstraditie.

Onderwijstraditie 1: behaviorisme

De eerste onderwijstraditie, volgens het behaviorisme, heeft de volgende kenmerken:

- scholen met een lineair curriculum
- leerprogramma opgesplitst in delen met een relatief vaste vormgeving
- cursorische vormgeving
- gebruik van programma's, lesmethoden en leerlijnen
- gericht op aanleren van vaardigheden en reproduceerbare kennis
- nadruk op instructie en oefenen
- leraar als uitvoerder

Onderwijstraditie 2: sociaal constructivisme

De tweede onderwijstraditie, volgens het sociaal constructivisme, heeft de volgende kenmerken:

- concentrisch curriculum
- werken met ronde gehelen
- gebruikmaken van diverse bronnen
- gericht op kennisconstructie (begrip, samenhang)
- onderwijsvormen: ontdekkend leren, leergesprek
- authentiek toetsen (geen afrekencultuur)
- leraar als ontwerper en uitvoerder van onderwijs

TUSSENVRAAG 1.2

- Voel jij je in je denken het meest aangetrokken tot traditie 1 of 2? En waarom is dat?
- Vanuit welke traditie werkt je stageschool?
- Hoe zou jij het liefste willen werken en wat zijn uitzonderingen daarbij?

Onderwijstraditie 3: groepsgericht

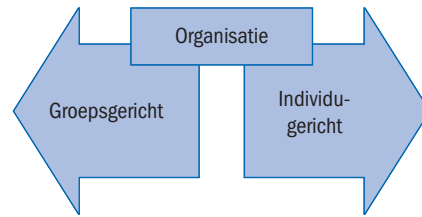
De groepsgerichte onderwijstraditie wordt als volgt gekenmerkt:

- klassikaal onderwijs
- de klas of groep als eenheid
- onderwijs wordt voor de hele groep georganiseerd
- organisatie: een leraar per jaargroep
- het curriculum is uitgangspunt, kind volgt het onderwijs

Onderwijstraditie 4: individugericht

De vierde onderwijstraditie is individugericht en heeft de volgende kenmerken:

- individuele kind als uitgangspunt
- denken in individuele leerroutes en individueel ontwikkelingsperspectief
- onderwijs wordt georganiseerd rond individuele verschillen
- groepsactiviteiten als middel tot individueel leren
- onderwijs is kindvolgend

FIGUUR 1.2 Individu-gerichte of groepsgerichte onderwijsstrategie**TUSSENVRAAG 1.3**

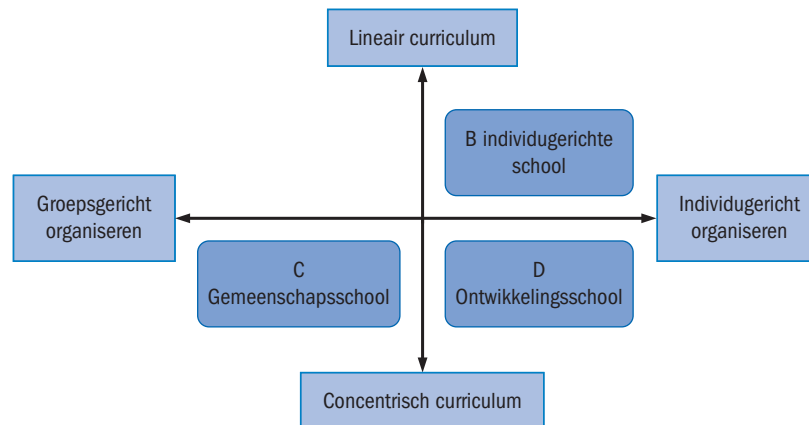
- Past de visie op onderwijs die jij hebt bij onderwijsstrategie 3 of onderwijsstrategie 4? En kun je dat uitleggen?
- Bij welke onderwijsstrategie hoort jouw (stage)school?
- Hoe zou jij het liefste willen werken op een school?

1.4.2 Schooltypen en onderwijsvisies

De vier onderwijsstrategieën kunnen we vertalen in vier schooltypen, namelijk:

- neoklassikale school
- individu-gerichte school
- gemeenschapsschool
- ontwikkelingsschool

Verwerken we dit in een model, dan ziet dat eruit als in figuur 1.3:

FIGUUR 1.3 Vier basistypen van scholen

Bron: APS (2011)

Hierna beschrijven we de vier verschillende schooltypen met bijbehorende onderwijsvisies, zoals weergegeven in het model van figuur 1.3.

Type A: neoklassikale school

De neoklassikale school kent een lineair curriculum. Het uitgangspunt is de groep (leerstofjaarklassysteem). Kenmerken zijn verder:

- werken met lesmethoden
- convergente differentiatie (zie subparagraaf 6.6.1)
- differentiatie gericht op behalen van periodedoel voor zo veel mogelijk kinderen
- differentiatie volgens het BHV-model (zie subparagraaf 6.6.1)

Type B: individuerichte school

De individuerichte school kent een lineair curriculum. Het individuele kind is uitgangspunt. Kenmerkend voor de individuerichte school is het volgende:

- onderwijs gericht op de onderwijsbehoeften van het kind
- divergente differentiatie (zie subparagraaf 6.6.2)
- werken in de zone van de naaste ontwikkeling
- leerlijnen en kerndoelen als ordeningsmiddel
- organisatiemiddel om met verschillen om te gaan: groepsplan of groepsbeeld
- organisatievorm: individuele instructie, kleine instructiegroepen en zelfstandig werken
- klassenmanagement: rondes lopen (circuitmodel, GIP-model), dagtaken, weektaken, periodeplanning

Type C: gemeenschapsschool

De gemeenschapsschool kent een concentrisch curriculum en neemt de groep als uitgangspunt. Kenmerken zijn:

- onderwerp of concept staat centraal
- aandacht tussen balans betekenisvol en zinvol
- *community of learners*
- differentiatie door verschil in activiteiten en verwerkingen (onder andere niveau)
- kringgesprek en leergesprek
- coöperatieve werkvormen
- leraar creëert onderwijsleersituatie vanuit lesdoel en vanuit onderwijsbehoeften van kinderen

Type E: ontwikkelingsschool

De ontwikkelingsschool kent een concentrisch curriculum en neemt het individu als uitgangspunt. Kenmerken zijn:

- accent op eigenaar van leerproces
- accent op balans tussen betekenisvol en zinvol
- onderscheid tussen leren en onderwijzen
- leerling heeft invloed op eigen activiteiten (inhouden, werkvormen, samenwerkingsvormen, producten, doelen)
- leerling werkt aan betekenisvolle gehelen
- accent op reflectie: gesprek over effect van het leren
- leraar als coach

TUSSENVRAAG 1.4

- a Naar welk type school gaat jouw voorkeur uit?
- b Welke gemeenschappelijke elementen vind je terug bij de diverse schooltypen?
- c Welke onderdelen die genoemd zijn, vind jij het belangrijkste? Maak een prioriteitenlijstje met ten minste vier punten die je terug zou willen zien in de school waar jij wilt gaan werken.

Welke benadering van klassenmanagement jij hanteert is verbonden met de visie op onderwijs die jij als leraar hebt.

1

1.5 Klassenmanagementstrategieën

Wat heeft klassenmanagement te maken met pedagogisch-didactische afstemming, groepsdynamiek, leiderschapsstijlen, effectief lesgeven en adaptief onderwijs?

Het scheppen van een goed pedagogisch en productief klimaat is voor veel beginnende leraren een flinke opgave. Het is daarom belangrijk dat startende leraren inzicht verwerven in de belangrijkste aspecten van klassenmanagement, waaronder de relatie tussen de leraar met zijn leerlingen. Startende leraren (en elke andere leraar trouwens ook) zijn ermee gebaat als ze kunnen beschikken over een praktisch instrumentarium aan klassenmanagementtools of -strategieën, zodat ze weten wat ze moeten doen om het doel wat ze voor ogen hebben te behalen: het creëren van een fijne klas, waarin kinderen op een positieve manier omgaan met elkaar en zich goed kunnen ontwikkelen.

Lesgeven is *knowing in action*, ofwel *knowing what to do when you don't know what to do* (Piaget (1896-1980). Van der Wolf vertaalt dit als: lesgeven is weten wat je moet doen onder zich niet herhalende omstandigheden. In feite raakt dit precies de spijker op zijn kop. In dit boek proberen we theorieën en strategieën aan te reiken, zodat je als leraar weet wat je moet doen in een dynamische klas.

Het doel is dat je in staat bent een handige gereedschapskist of instrumentarium aan te leggen met *klassenmanagementtools*. Het vergroten van je handelingsrepertoire op het gebied van klassenmanagement zal ertoe bijdragen dat je zelfverzekerder en met meer plezier voor de klas zult staan. Situationeel, snel en positief kunnen handelen zorgt voor rust en een goede sfeer in je klas en dit komt ten goede aan de kinderen!

Klassenmanagementstrategieën

Dit boek biedt diverse klassenmanagementstrategieën:

- strategieën voor een goede, positieve werksfeer (hoofdstuk 2)
- strategieën voor het positief beïnvloeden van groepsprocessen (hoofdstuk 4)
- pedagogische afstemmingsstrategieën (hoofdstuk 2 en 6)
- didactische afstemmingsstrategieën (hoofdstuk 3 en 6)
- strategieën voor het creëren van rust en harmonie in de klas (hoofdstuk 3)
- strategieën voor effectief lesgeven (hoofdstuk 5)
- strategieën voor planning en timemanagement (hoofdstuk 3)
- communicatieve strategieën (hoofdstuk 5 en 6)
- strategieën voor leiderschap (hoofdstuk 5)
- strategieën voor omgaan met verschillen tussen kinderen (hoofdstuk 6)

Al deze strategieën of tools zorgen ervoor dat je je kunt bekwamen in het worden van een goede klassenmanager, in het worden van een goede leraar.

TUSSENVRAAG 1.5

Maak een mindmap met als uitgangspunt de strategieën die hiervoor genoemd zijn. Bedenk wat je nu al doet of weet en werk dit beeldend uit in een mindmap. Doe deze opdracht in twee- of drietallen. Vul je mindmap aan met opgedane kennis als je het boek uit hebt.

1

1.6 Klassenmanagement en passend onderwijs

Goed klassenmanagement is voorwaardelijk om te komen tot passend onderwijs. In dit boek hanteren we de term adaptief onderwijs. Wel verwijzen we naar het passend-onderwijsbeleid (dit wordt verder uitgewerkt in hoofdstuk 6). Waar het op neerkomt is dat je als leraar op een adaptieve wijze moet kunnen omgaan met alle verschillen die er bestaan tussen kinderen.

Als het organisatorische deel van je klassenmanagement op orde is (organisatorische competentie van de SBL (Stichting Beroepskwaliteit Leraren), schept dit tijd, rust en ruimte. Ruimte die je kunt gebruiken om goed te differentiëren, door te kijken en te luisteren naar kinderen in je klas. Als je een goede klassenmanager bent, zul je ruimte krijgen voor reflectie op je eigen leraarsgedrag en effecten van je pedagogisch-didactisch handelen op je leerlingen. Luister veel naar de kinderen in je klas en kijk ook naar de feedback die ze geven (met hun lichaamstaal). Daar kun je veel van leren. Probeer steeds dat wat kinderen aan je teruggeven (aan woorden, lichaamstaal, ingeleverd werk, energie) te beschouwen als feedback op jouw leraarsgedrag. Wat doe je ermee, welke gevolgen heeft de feedback die je terugkrijgt voor je onderwijsaanbod, voor je leiderschapsstijl, voor de manier waarop je met de kinderen omgaat? Dat is in essentie waar het 'omgaan met verschillen' om draait, namelijk:

- het kunnen inzien van de (sociale en onderwijs)behoeften van de kinderen in je klas
- je pedagogisch-didactisch handelen daarop afstemmen
- de onderwijsleeromgeving daarnaar kunnen inrichten
- feedback kunnen opvatten als reflectie op je eigen leraarsgedrag

1.7 Klassenmanagement, een schoolbreed gedragen visie

Elke leraar op een school is bezig met klassenmanagement. Leraren organiseren hun lessen op een bepaalde manier, zoals ze dat gewend zijn en passen intuïtief vaak al veel strategieën toe die in dit boek staan beschreven. Het gaat erom dat leraren bewust aan de slag gaan met klassenmanagement en dat je als schoolteam bewust bekwame leraren krijgt. Het kunnen reflecteren op je eigen leraarsgedrag zoals genoemd in paragraaf 1.6 is daar een belangrijk onderdeel van: je afvragen waarom je op een bepaalde wijze iets aanpakt, jezelf vragen stellen en je werkwijze evalueren en steeds weer aanpassen. Zo doet meester Thijs dat in voorbeeld 1.4.

VOORBEELD 1.4

Meester Thijs reflecteert op zijn leraarsgedrag

1

Tijdens het zelfstandig werken loopt meester Thijs een ronde. Opeens wordt het onrustig. Een paar kinderen beginnen steeds harder te praten, waar een ander groepje weer last van heeft. Intussen zit de instructiegroep al een tijdje op Thijs te wachten. Ze worden ongeduldig, want ze hebben Thijs nodig. Na afloop van deze ochtend reflecteert Thijs op zijn leraarsgedrag. Hij vraagt zich af: hoe kwam het dat het niet zo lekker liep vanmorgen? Waarom werden Dani en Jarco zo druk? En hoe kan ik de volgende keer voorkomen dat de instructiegroep zo lang op mijn hulp moet wachten?

Na de kleine pauze start Thijs met een groepsles. Daarna volgt weer een zelfstandige werkperiode. Thijs probeert toe te passen wat hij vanmorgen heeft geleerd. Hij begint nu met de instructiegroep een korte opdracht te geven, dan pas start hij met zijn serviceronde. Na afloop van de werkperiode evalueert hij met de klas: hoe vonden de kinderen dat het ging?

Om bewust aan de slag te kunnen gaan met klassenmanagement is het goed om een gezamenlijke visie op klassenmanagement te ontwikkelen, die schoolbreed gedragen wordt. Klassenmanagement kan pas werkelijk effectief zijn als kinderen op school continuïteit en eenduidigheid ervaren en een doorgaande ontwikkeling kunnen doormaken. Dat betekent ten eerste dat de inhoud van het onderwijs in de verschillende leerjaren of bouwen op elkaar is afgestemd en ten tweede dat het klassenmanagement dat gehanteerd wordt in de diverse groepen op elkaar aansluit (Förner & Schouten, 2009). Als kinderen naar een andere klas of een andere bouw gaan, verandert er al heel veel. Het is daarom goed als er ook een aantal dingen herkenbaar en gemeenschappelijk is, zoals de regels in een klas, de manier waarop rondes gelopen worden en de wijze waarop feedback wordt gegeven aan kinderen.

Klassenmanagementtechnieken en -vaardigheden zijn individueel goed te leren. Als een school zijn visie op klassenmanagement gezamenlijk herijkt heb je nog meer kans op succes. Het is daarom goed om op schoolniveau gezamenlijk te praten over de onderwerpen (zoals beschreven in de hoofdstukken hierna) die te maken hebben met klassenmanagement en effectief onderwijs en vervolgens een plan uit te zetten. Het formuleren van heldere pedagogische uitgangspunten is daarbij van belang. Dat start met de vraag: waartoe dient ons onderwijs, wat is de pedagogische kern van onze onderwijsvisie? Dit verfijnt zich steeds meer in doelen als: we willen graag dat kinderen eigenaar worden van hun leerproces. Dat kinderen een grote mate van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid voor hun handelen bezitten en ook een grote sociale verantwoordelijkheid kunnen dragen. Vervolgens vraagt het schoolteam zich af: hoe kunnen we dat concreet vormgeven in de diverse bouwen? De gezamenlijke pedagogische visie wordt dan naar de praktijk vertaald: zo doen we dat op onze school.

Nadat je op schoolniveau een plan hebt gemaakt, een schoolvisie op klassenmanagement, volgt de praktische vertaling ervan per bouw. Er bestaan namelijk belangrijke verschillen tussen hoe je het klassenmanagement vormgeeft in de onderbouw (groep 1-2), middenbouw (3-4-5) en bovenbouw

(6-7-8). Als die afspraken gemaakt zijn, kun je ook per bouw afspreken om elkaar te coachen. Dat kun je doen door middel van collegiale consultatie of intervisie.

Binnen de afspraken die je maakt over klassenmanagement op teamniveau of op bouwniveau zul je trouwens altijd nog individuele verschillen behouden. Dat is ook goed, iedereen heeft recht op zijn eigen stijl van lesgeven en kan daarbij gebruikmaken van zijn eigen specifieke onderwijstalenten. Het gezamenlijke plan zorgt ervoor dat er een duidelijk herkenbare, doorgaande lijn ontstaat in de school. Dat bevordert de effectiviteit van het onderwijs en zorgt voor synergie tussen leraren en leerlingen.

Intervisie

1

Synergie

Samenvatting

1

Definitie van het begrip klassenmanagement:

- alle strategieën die leraren kunnen gebruiken om een productief en positief groeps-klimaat te bevorderen.

Inzichten uit onderzoek:

- Klassenmanagement is een van de elf factoren die van invloed zijn op prestaties en ontwikkeling van kinderen.
- De belangrijkste factor van invloed op het leren van kinderen is de leraar!

Benaderingen van klassenmanagement:

- gedragsgeoriënteerde benadering
- op zelfsturing gerichte benadering
- ecologische benadering
- gespreksgeoriënteerde benadering
- curriculumgeoriënteerde benadering
- relationele benadering

Benadering van klassenmanagement in dit boek: een eclectische benadering, een combinatie van op zelfsturing gerichte, ecologische, gespreksgeoriënteerde en relationele benadering van klassenmanagement.

Je onderwijsvisie is direct van invloed op je klassenmanagement. Er zijn vier schooltradities beschreven: behaviorisme, sociaal constructivisme, groepsgericht en individugericht.

Klassenmanagementstrategieën die aan bod komen in dit boek:

- strategieën voor een goede, positieve werksfeer
- pedagogische en didactische afstemmingsstrategieën
- strategieën voor effectief lesgeven
- strategieën voor planning en timemanagement
- strategieën voor rust en harmonie in de klas
- communicatieve strategieën
- strategieën voor leiderschap en het positief beïnvloeden van groepsprocessen
- strategieën voor omgaan met verschillen tussen kinderen

Goed klassenmanagement is voorwaardelijk om te komen tot passend onderwijs.

Een schoolbreed gedragen visie op klassenmanagement is belangrijk omdat je daarmee een doorgaande, ononderbroken ontwikkelingslijn voor leerlingen waarborgt. Klassenmanagement en effectief onderwijs gaan dan hand in hand.

